

PRIKAZ SEZONSTVA V ŠTEVANOVCIH V PORABJU MED OBEMA SVETOVNIMA VOJNAMA V LUČI SPOMINOV INTERVJUJANCEV

KATALIN MUNDA HIRNÖK

V pričujočem prispevku so predstavljeni izsledki terenske raziskave o sezonskem zaposlovanju prebivalcev Števanovcev (južni del Porabja) med obema vojnoma, ko je bilo med vaščani sezonsko delo še zmeraj razširjeno. Na sezonskem delu zasluženi pridelek je bil pomemben vir za preživetje družin. Večmesečno bivanje na posestvih v različnih županijah na Madžarskem, kakor tudi v Nemčiji, je pustilo globoke sledi v spominu Števanovčanov. Pričevanja nekdanjih sezonskih delavcev so pomemben vir pri preučevanju sezonskega zaposlovanja porabskih Slovencev.

Ključne besede: sezonsko delo, migracije, porabski Slovenci.

The paper focuses on the findings of a fieldwork research on seasonal work practices of the people of Apátistvánfalva (Števanovci in Slovenian) in the south of Porabje, an area situated in a triangle between Hungary, Slovenia, and Austria. In the period between the First and the Second World Wars, seasonal work was still a significant source of income for the local population. The time spent working in different regions of Hungary as well as Germany, which usually lasted several months, has remained very much alive in the memories of the villagers of Števanovci. Recounts of former seasonal workers and their family members represent an important source for the study of seasonal work of Slovenians from Porabje. Keywords: seasonal work, migrations, Slovenians from Porabje.

UVOD

Sledi o poljedelskih potujočih delavcih na Madžarskem segajo v 16. stoletje [Sárközi 1965: 323]. Ti sezonski delavci so se zaposlovali predvsem v poletnem času (košnja trave, žetev, mlačev) na večjih posestvih, ko tlaka ni zadostovala za pravočasno opravljeno delo.

Pisani viri, ki so se ohranili o sezonstvu porabskih Slovencev, govorijo o tem, da so porabski Slovenci hodili v 18. in 19. stoletju na sezonsko delo ob košnji trave, žetvi in mlačvi. Od Košiča zvemo, da so v 19. stoletju tudi zemljiški gospodje v sosednjih županijah z veseljem sprejeli porabske Slovence in Slovenke za poljedelska dela [Kossics 1828: 40]. V svojem delu o poljedelski statistiki Galgóczy [1855] omenja veliko primerov poljedelskih potujočih delavcev, med drugimi tudi Slovence. Od njega zvemo, da so v Železni županiji košnjo in žetev opravljali delavci iz zahodnih delov županije, kamor sodi tudi Porabje. Poljedelski sezonski delavci so se navadili hoditi v južne pokrajine, v županije Somogy, Veszprém in v Zalsko županijo [Galgóczy 1855: 208]. Tudi Sárközi omenja Železno županijo kot eno izmed znanih pokrajin, od koder so hodili ljudje na sezonsko delo.¹

¹ Pokrajine, od koder je hodila večina na sezonsko delo, so na obrobju karpatskega bazena, Felvidék, Bakony, Vértes, Bükk in Mátraalja, obmejne sosednje pokrajine Zalske in Železne županije, severovzhodni Kárpátalja in nekatera gorata območja v županiji Bihar [Sárközi 1965: 324].

Za obrobne dele Madžarske, med te sodi tudi Porabje, je bilo značilno, da je bila zemlja slabe kvalitete, območje pa prenaseljeno.

V zadnjih desetletjih 19. stoletja, zlasti po odpravi tlake, je prebivalstvo hitro naraščalo, zato se je povečalo tudi število revnih, ki so za preživetje iskali zaposlitvene možnosti v mestih v industriji, nekateri so se izselili, nekateri pa so postali najeti poljedelski delavci – sezonci (v madž. *summás*²).

Omenjeni tokovi so bili značilni tudi za Porabje, kar potrjujejo demografski podatki. Leta 1869 je v devetih vaseh Porabja živelo 4174 ljudi. Do leta 1900 je število prebivalcev naraščalo, povečalo se je za 22% [Kozar - Mukič 1984: 36–37]. Zemlja se je drobila zaradi dedovanja, po kateri so dobili vsi otroci svoje deleže. Zaradi tega je število revnih naraščalo, ljudje so bili prisiljeni iskati delo zunaj domačega kraja, številni pa tudi v tujini.

Iz Železne županije je med letoma 1899 in 1913 odšlo 25.000 ljudi, največ iz monoštrskega okraja (6000 oseb), kamor je spadalo devet porabskih slovenskih vasi. Na območju okraja je bilo izseljevanje najintenzivnejše leta 1901 [Kozar - Mukič 2003: 111]. Razen v Monoštru v tem obdobju v Porabju ni bilo industrijskih obratov. Zato je bilo sezonsko zaposlovanje pomemben vir preživetja porabskih Slovencev.

Na zaposlitvene oblike sezonstva so pomembno vplivale spremembe v madžarskem agrarnem gospodarstvu, zlasti po krizi v pridelavi žita, v 80. letih 19. stoletja. Začeli so pridelovati industrijske rastline (sladkorna pesa, koruza, krompir), podpirali in pospeševali so mlečno živinorejo, gnojenje in pridelavo krmnih rastlin. Pridelovanje sladkorne pese se je ob prelomu 20. stoletja razširilo z veleposestev in srednjih posestev na manjša posestva. S širjenjem sladkorne pese se je povečalo povpraševanje po poljedelskih potujočih delavcih. Tisti, ki so prej hodili na košnjo in žetev, so zdaj začeli na pristavah zemljiških gospodarstev obdelovati sladkorno peso.

Enako je veljalo za porabske Slovence, ki v svojem narečju pravijo, da so hodili *na rebo*. Arhivski viri in terenski podatki pričajo, da so bili delodajalci oziroma smeri sezonskega zaposlovanja med obema vojnoma, zlasti v tridesetih letih 20. stoletja, posestva v županijah Vas, Somogy, Fejér, Baranya, Győr, Sopron, Komárom. V štiridesetih letih 20. stoletja se je tem županijam pridružila še županija Pest. V letih 1936–1938 pa je omejeno število Slovencev hodilo na sezonsko delo tudi v Nemčijo in Avstrijo [Munda Hirnök 1992: 241–243; 1997: 45–48].

Omenjeni podatki potrjujejo, da je bilo Porabje območje intenzivnega sezonstva. Pojavi sezonstva so spodbudili strokovno zanimanje tudi pri porabskih raziskovalcih. Dosedanje etnološke raziskave porabskih raziskovalcev so se osredotočile predvsem na pojave sezonstva na Gornjem Seniku (severni del Porabja) [prim. Kozar-Mukič 1988] ter na poljedelsko sezonsko delo porabskih Slovencev s poudarkom na migracijah v Železni županiji na Madžarskem [prim. Hirnök 1991].

² O definiciji *summás* gl. podrobneje Sárközi 1965: 323.

IZSLEDKI RAZISKAVE

VZROKI SEZONKEGA ZAPOSLOVANJA

V nadaljevanju so predstavljeni avtoričini izsledki terenske raziskave³ o sezonskem zaposlovanju prebivalcev vasi Števanovci, ki se nanašajo na čas med obema vojnoma. Pričevanja bivših sezonskih delavcev bodo dopolnjena s spoznanji iz strokovne literature in z arhivskimi viri.

Podatki o socialni strukturi Porabja kažejo, da je pred letom 1945 večina kmetov imela 2–3 ha zemljišča. V vsaki vasi je bilo 8–10 srednjih kmetov, ki so imeli po 15–20 ha zemljišča, bilo pa je tudi nekaj želarjev [Kozar-Mukič 1984: 54]. Naravne-geografske značilnosti območja kažejo, da je Porabje gričevnato ozemlje, ki je v veliki meri poraslo z gozdom, zemlja je ilovnata, peščena in slabo rodovitna. 47% površine pokriva gozd, orne zemlje je 26%, podobno kakor na Goričkem v Prekmurju [Kozar-Mukič 1984: 39].

Socialna struktura anketirancev v obravnavanem obdobju je naslednja. Polovica anketirancev v Števanovcih izvira s kmetij z malo zemljišča (2–3 ha), druga polovica pa je imela od 10–20 ha zemlje ali celo več. Dve družini sta imeli nad 25 ha, zato so jih imeli za *kuláke*.⁴ Tudi informatorji iz družin z več zemlje so bili prisiljeni hoditi na sezonsko delo, kajti delež orne zemlje je bil majhen in ni zadostoval za preživetje številnih družinskih članov.

Med vzroki sezonskega zaposlovanja so anketiranci v glavnem navedli pomanjkanje zaposlitvenih možnosti v Porabju, družine z veliko otroki in siromaštvo. Značilni odgovori anketirancev so: *Na sezonsko delo so hodili zaradi tega, ker so bile družine velike, 6–7 otrok je bilo v eni družini. Na zemlji niso mogli pridelati toliko, da bi jim to zadostovalo za preživetje. Zato so otroci (okrog 15 let stari) po končani osnovni šoli že šli na sezonsko delo.*⁵ Ali: *Ni bilo možnosti za delo, ni bilo denarja, morali smo jesti, siromaštvo je bilo. Zato smo bili prisiljeni hoditi na sezonsko delo.*⁶

SMERI SEZONKEGA ZAPOSLOVANJA

Na vprašanje, kam so hodili sami in drugi vaščani na sezonsko delo in kdaj je to bilo, so anketiranci po več desetletjih brez pomisleka znali našteti kraje oziroma posestva (razen ene, ki se ni mogla spomniti kraja) ter okvirni ali točen čas sezonske zaposlitve.

³ Finančna podpora Javnega sklada za narodne in etnične manjšine na Madžarskem.

⁴ Izraz *kulák* se je v pogovornem jeziku razširil na koncu 40. let 20. stoletja. Z njim so slabšalno označevali tiste velike kmete, ki so vztrajali pri zasebni lastnini, bili izkoriščevalni in so se upirali socialističnemu režimu [Néprajzi Lexikon 3. Budapest, Akadémiai Kiadó 1980: 346–347]. Intervjuvanci se še danes o posameznih hišah oziroma ljudeh izražajo, da so bili *kuláki* (v porabskem narečju *kulactje*).

⁵ Informatorica Kovács Jánosné (1923), Števanovci.

⁶ Informator Mesics Sándor (1919), Števanovci.

Kraj/pristava	Županija	Čas
Sorokmajor	Vas	30. leta 20. stoletja
Tata	Komárom	30. leta 20. stoletja
Bánhida	Komárom	30. leta 20. stoletja
Csobokapuszta	Baranya	30. leta 20. stoletja
Ignát	Győr	1937
Ölbő	Vas	1937
Szentgyörgypuszta	Baranya	1941, 1945
-	Baranya	1944

Kraji sezonskega zaposlovanja informatorjev med obema vojnoma, iz katerih je mogoče razbrati značilne smeri sezonskega zaposlovanja Števanovčanov.

Porabski Slovenci so se med obema vojnoma zaposlovali tudi v Avstriji, še privlačnejša pa je bila Nemčija, kamor so hodili v letih 1936–1938. Ta nova pot ni bila enako odprta vsem Slovencem. Podatki za Gornji Senik kažejo na dve možnosti, kako je lahko kdo prišel v Nemčijo: z notarjevo protekcijo ali z znanjem nemščine.⁷ Podatki informatorjev za Števanovce govorijo o tem, da so imeli večjo možnost tisti, ki so znali nemško, in tisti ljudje, ki so bili sposobnejši za delo (predvsem mladi in zdravi, tisti, ki dobro vidi, ne šepa ipd.).

Zaradi boljšega zaslužka v Nemčiji so vaščani tem ljudem zavidali:

Naš sosed je toliko zaslužil, da je po vrnitvi kupil eno staro, manjšo bišo ... Mislim, da so zaslužili vsaj trikrat več kot drugi sezonce na madžarskih posestvih ... Ti ljudje so v Nemčiji kupovali gumijaste čevlje in kolesa ... Bili so vzvišeni.⁸

Ali:

V Nemčiji sem mesečno zaslužil 30 mark. Denar so poslali iz Nemčije na madžarsko banko. Jaz sem tudi kupil kolo, čevlje in nekaj oblek. Sem pa varčeval, da bi si s časoma kupil bišo. Potem je prišla inflacija in moj denar je propadel. Je pa tudi res, da smo veliko denarja potrošili po vrnitvi v gostilnab in na plesih.⁹

Med kraji v Nemčiji so informatorji navedli Mecklenburg ob Baltiškem morju, eden od Števanovčanov je bil na sezonskem delu na Bavarskem.

NABIRANJE SEZONSKIH DELAVCEV – POLIRJI

Sezonske delavce so novačili polirji (madž. *pallér*).¹⁰ V raznih delih Madžarske se srečuje-

⁷ Več o tem gl. Kozar-Mukič M. 1988: 113.

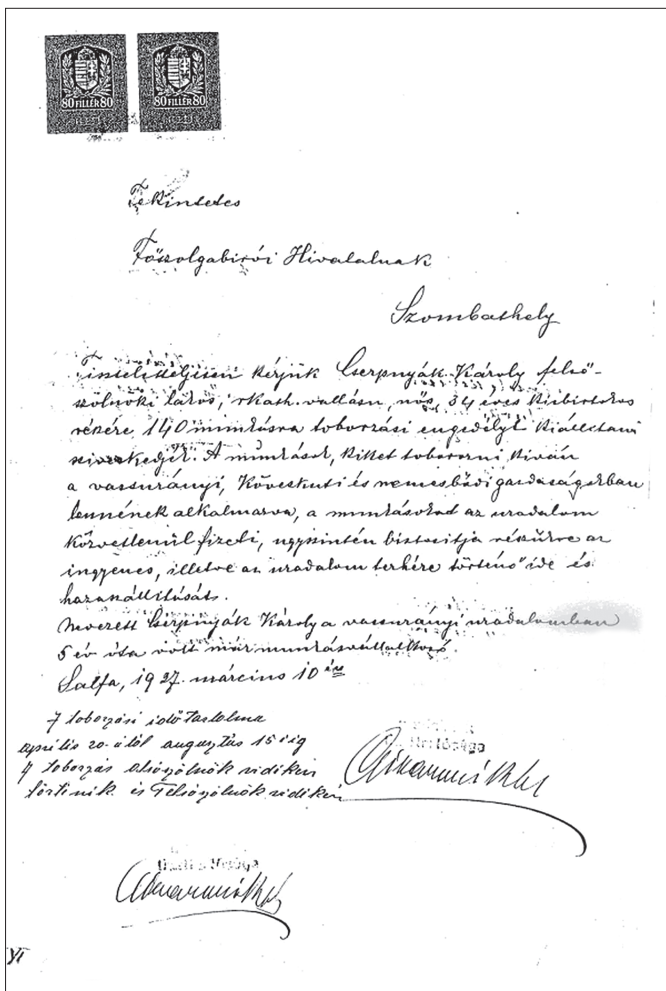
⁸ Informatorica Kovács Jánosné (1923), Števanovci.

⁹ Informator Mesics Sándor (1919), Števanovci.

¹⁰ Polirji so bili posredniki med delodajalci in poljedelskimi sezonskimi delavci. Po naročilu posestva so

mo z različnimi poimenovanji za polirje; to potrjujejo tudi pogodbe, ki so jih sklepali porabski Slovenci. Informatorji so v porabskem narečju uporabljali izraz *palejr*, nekateri so uporabljali tudi madžarski izraz *toborzó* ali *munkásvállalkozó*. Števanovčane so večinoma novačili polirji iz Števanovcev in iz okoliških slovenskih vasi.¹¹

Nabiranje sezonskih delavcev je od leta 1926 urejala odredba št. 75 000, ki jo je izdal minister za poljedelstvo. Na podlagi tega so morali delodajalci (posestva) prositi lokalnega pristojnega okrajnega glavarja za izdajo potrdila za polirja za nabiranje delavcev. Za pozazorilo navajamo odlomek iz prošnje za nabiranje delavcev iz leta 1927:

Prošnja za nabiranje delavcev. Károly Cserenyák z Gornjega Senika prosi za dovoljenje okrajno glavarstvo v Szombathelyu [Arhiv Železne županije – Arhiv okrajnega glavarja v Szombathelyu, dok. št. 1699/1927].

novačili ljudi za opravljanje poljedelskih del, ki so trajala 4-6 mesecev. Njihova naloga je bila, da so zjutraj zbudili delavce in jih razporedili na delo, določali in nadzirali so čas dnevnih obrokov, zvečer so ukazali konec dela.

¹¹ Za obravnavano obdobje so imensko našli naslednje polirje: József Doncsesz (Otkovci), Miklós Barbér (Števanovci), Peter Bajzek (Andovci), Imre Lovenyák (Andovci), Lőrinc Gáspár (Gornji Senik).

Za spoštovano okrajno glavarstvu v Szombathelyu. S spoštovanjem prosimo, da bi za Károlya Cserpnyáka (prebivalca Gornjega Senika, po veri katoličana, 34 let starega malega posestnika) izdali dovoljenje za nabiranje 140 delavcev. Delavci, ki jih boče nabrati, bi bili zaposleni na posestvih v Vassurányu, Köveskútu in Nemesbódu... Omenjeni Károly Cserpnyák je že 5 let polir na posestvu v Vassurányu.¹²

Posestva so z dovoljenjem za nabiranje delavcev poslala polirju tudi pogodbo [Lencsés 1982: 66].

Med načini nabiranja sezonskih delavcev so anketiranci poudarili, da so domači polirji hodili od hiše do hiše in nagovarjali ljudi za sezonsko delo. Če so se ljudje zanj odločili, so podpisali pogodbo, polir je pobral delavske knjižice. Drugi način nabiranja omenja Marija Kozar-Mukič za Gornji Senik. Župan je po nedeljski maši z bobnanjem seznanil ljudi, da bo prišel polir, in tisti, ki hočejo iti na sezonsko delo, naj se javijo na določen dan pred notarstvom, kjer bodo lahko podpisali pogodbe. Zanimiv je tudi podatek, da je bilo potrebno tujemu polirju plačati brizganec, domačemu polirju pa so morali družinski člani, ki so ostali doma, med letom pomagati pri raznih opravilih [Kozar-Mukič 1988: 110]. Iz teh podatkov lahko sklepamo, da je bilo število ljudi na Gornjem Seniku, ki so se odločili za sezonsko delo, večje od ponudbe.

Na vprašanje, ali so morali Števanovčani polirju na kakršenkoli način ugoditi, da bi jih vzela na delo, so pripovedovalci enoglasno odgovorili: *Vesel je bil, če smo šli.*

O značaju polirjev in o njihovem odnosu do sezonskih delavcev, kakor tudi o zaslužku, so bila mnenja ljudi različna:

Dober človek je bil. Polirji niso bili slabi. Polirji niso delali, bodili so s palico in kontrolirali delo. Če nekdo ni opravil dobro svojega dela, je tistega poklical in je moral v pričo njega opraviti delo. Polirji so včasih govorili z ljudmi kot z živino, včasih pa normalno. To je bilo odvisno od njihovega razpoloženja, od tega, na katero nogo so se zbudili.

Na vprašanje, koliko so polirji zaslužili, informatorji niso znali točno odgovoriti. Bili pa so mnenja, da so zagotovo zaslužili več od drugih delavcev (nekateri posamezniki so navedli, da dvakrat toliko kot prvi delavec). To je bilo opaziti tudi po tem, da so si lahko več privoščili – tako na sezonskem delu (hodili so v gostilno itn.) kakor doma po končanem sezonskem delu (boljše so jedli, lepše so se oblačili).

Stroške za nabiranje delavcev so navadno plačali delodajalci. V dveh pogodbah najdemo podatke, da so ta strošek morali plačati delavci sami. V pogodbi iz leta 1932 z Gornjega Senika beremo naslednje: *Delavci morajo iz svoje plače dati 50 kg koruze polirju za nabiranje* [Munda Hirnök 1997: 28]. V drugi pogodbi je posestvo v Sorokmajorju določilo, da morajo *delavci dati polirju po 25 kg mešanega žita za nabiranje delavcev in druge stroške* [Munda Hirnök 1997: 28].

¹² Arhiv Železne županije – Arhiv okrajnega glavarja v Szombathelyu, dok. št. 1699/1927.

Do dodatnega zaslужka so polirji prišli tudi s krajo sestavin, ki jih je posestvo dalo za kuho. Tisto, kar so tam »prihranili«, so peljali domov. Če je bil kak polir preveč lakomen na račun delavcev, so se mu sezonce tako ali drugače maščevali.

O tem priča naslednji primer: *Moj oče je bil polir. Delali so na posestvu sladkorne tovarne v Būku. Ko so pripeljali žito na monoštrsko postajo, so ponoči ukradli žito in moj oče je moral delavce izplačati iz svojega žepa.*¹³

Podatki informatorjev v glavnem potrjujejo, da v času njihovega sezonskega zaposlovanja ni bilo nobenega primera, ko bi kak polir z zasluękom na sezonskem delu prišel do velikega premoęjenja.

Omenjeni podatki potrjujejo ugotovitve Katalin Petánovics za polirje na območju županije Zala. Na podlagi zbranega terenskega gradiva je ugotovila, da so bili zelo dobri ali izrazito slabi polirji le posamični. Večina polirjev je izbrala srednjo pot v odnosih do sezoncev kakor pri zastopanju interesov posestva in pri pridobitvi premoęjenja [Petánovics 1987: 203].

ZASLUĘEK SEZONSKIH DELAVCEV

O zasluęku sezoncev smo dobili dokaj skope podatke. Podatki večine potrjujejo, da so za plačilo večinoma dobivali žito, za določena dela pa denar, moški so več zasluęili od žensk. Informatorji so bili z zasluękom v glavnem zadovoljni, posebno v primerih, ko je iz iste družine šlo več družinskih članov. Značilni odgovori bivših sezoncev:

*Plaćani smo bili mešano, dobili smo malo denarja, ne vem več koliko, pa žito. Lepo smo zasluęili. Ker je bil brat tudi na sezonskem delu, sva dobila toliko žita, da je zadostovalo za celo zimo.*¹⁴ *Ali: Plaćilo je bilo odvisno od tega v katerem razredu si delal. Prvorazredni delavci so zasluęili okrog 15–20 stotov žita v eni sezoni, ženske manj... Za našo družino je zasluęen pridelek zadošal, če je kaj ostalo smo prodali, za denar smo kupili obleke.*¹⁵

Koliko so dejansko zasluęili sezonski delavci v obravnavanem obdobju, je težko ugotoviti. Pogodbe so prav gotovo pomemben vir pri ugotavljanju okvirnega zasluęka. Pregled pogodb za obravnavano obdobje kaže, da je bil zasluęek odvisen od zvrsti dela, od spola in od zmogljivosti delavcev. Pri različnih posestvih se niso razlikovale samo vsote, temveč tudi hrana (surova živila za pripravo hrane, ki jih je posestvo izročilo sezonskim delavcem, ali kuhana hrana), kar je vplivalo na višino plače. Razen tega so morali sezonski delavci opravljati različna poljedelska dela za manjši zasluęek ali celo zastonj.

Za zgled sledijo podatki o zasluęku sezonskih delavcev iz dveh pogodb:

¹³ Informatorica Karba Józsefné (1920), Števanovci.

¹⁴ Informatorica Doncsesz Istvánné (1925), Števanovci.

¹⁵ Informator Mesics Sándor (1919), Števanovci.

Pogodba iz leta 1932 z najetim posestvom Lászlója Mersicha v Sorokmajoru vsebuje določila, da delavci za trganje in pospravljanje koruze dobijo 13. del. Za čas sezonskega dela posestvo daje tudi hrano [Boross 1967: 302].

Pogodba iz leta 1944 s posestvom Istvána Birója v Mosdósu in Jákou vsebuje naslednje podatke o zaslužku za tri mesece: I. razredni moški delavec: 6 stotov pšenice in 45 pengőjev na mesec, II. razredni moški delavec: 6 stotov pšenice in 36 pengőjev na mesec, I. razredna ženska delavka: 6 stotov pšenice in 36 pengőjev na mesec. Za čas sezonskega dela posestvo daje tudi hrano [Boross 1967: 304].

Podatki informatorjev kakor tudi pogodbe za obravnavano obdobje kažejo, da so bile kuharice enako plačane kakor moški. V pogodbi iz leta 1930 s posestvom v Rábakecölu je zapisano, da kuharica dobi enako plačo kot I. razredni delavec.¹⁶ Po pogodbi iz leta 1927 s posestvom Aladárja Igmándyja v Somogyfajszu dobi kuharica enako plačo kot moški delavec [Boross 1967: 272].

Po podatkih informatorjev so bile kuharice ponavadi žene polirjev ali kakšne sorodnice. Do dodatnega zaslužka so prišle s krajo sestavin za kuho, predvsem masti. To potrjujejo tudi podatki informatorjev:

Eno leto so me dali v kubinjo za tretjo kubarico. Dve kubarici sta bili iz Otkovec, obe ženi polirjev. V kubinji je bilo skrito veliko masti. Rekli sta mi, naj priskrbim posodo za mast, ampak o tem moram strogo molčati pred delavci, ker če bodo zvedeli, bodo uničili celo kubinjo. Po končanem delu so to peljali domov.¹⁷

Posledica je bila, da so delavci dobili manj mastno hrano.

NASTANITEV SEZONSKIH DELAVCEV

Podatki o nastanitvi in bivanju sezonskih delavcev govorijo o slabih razmerah. Oblastni organi so sprejeli veliko ukrepov, ki so pa večkrat ostali le na papirju.

Priporočilo mednarodne konference o delavskih razmerah leta 1921 v Ženevi o bivališču in ležišču poljedelskih delavcev je madžarski parlament sprejel 4. marca 1925. Ugotovitve mednarodnega priporočila pa je minister za poljedelstvo predstavil šele leta 1928 v okrožnici o zaščiti dela poljedelskih delavcev št. 30 200.

Okrožnica je vsebovala naslednje: bivališče delavcev mora biti ogrevano v hladnem vremenu, delavci morajo imeti ločeno ležišče in možnost za umivanje, slamnjače se morajo stalno menjavati, bivališča delavcev morajo biti ločena po spolu, hlevov in skednjev se brez potrebne preureditve ne sme uporabljati za bivališča. Minister je ukazal podrejenim, naj stalno opazujejo in nadzirajo uporabljena bivališča in o teh izkušnjah poročajo do 1. septembra leta 1928 [Lencsés 1982: 138–139].

¹⁶ Arhiv Železne županije – Arhiv okrajnega glavarja v Szombathelyu, dok. št. 5191/1931.

¹⁷ Informatorica Karba Józsefné (1920), Števanovci.

Poročila, ki so prispela do ministra za poljedelstvo, so pripomogla, da je minister še istega leta izdal novo okrožnico št. 36 886/1928, v kateri je med drugim navedel:

Izvedel sem, da nastanitev poljedelskih delavcev glede zdravstva in morale ni zadovoljiva na več mestih v državi. Pogosti so npr. primeri, da na nekaterih posestvih delavci spijo skupaj (niso ločeni po spolu) ali da jih nastanijo v neprimernih blevih in skednjih. [Lencsés 1982: 139]

Še v istem letu je minister za notranje zadeve izdal okrožnico št. 251 433/1928 podrejenim oblastem glede nadzora bivališč delavcev. Tudi on je ugotavljal, da moralno ni dopustno, da bi delavci (ženske in moški) spali skupaj [Lencsés 1982: 139].

O podobnih razmerah govori tudi informatorka iz Števanovcev: *Sezonci so spali v blevih na slami. Pred tem so bile v blevih ovce, ki so jih ob našem pribodu gnali ven. Pripeljali so čisto slamo, vsakdo si je naredil svoje ležišče. Na eni strani bleva so spale ženske, na drugi pa moški.*¹⁸

Leta 1930 je minister za delo in blagostanje izdal okrožnico št. 36 328 o problemih bivališč poljedelskih delavcev, kjer je podrobno opisal, kako naj lastniki posestev skrbijo za higienske, zdravstvene in bivalne razmere (ležišča morajo biti iz suhih desk, na deske morajo dati suhe slamnjače, ki jih morajo zamenjati zmeraj, ko pride nova skupina itn.) [Lencsés 1982: 139–140]. Z novo okrožnico št. 37 744/1930 je minister za delo in blagostanje razveljavil prej omenjeno okrožnico z utemeljitvijo, da bi izvršitev okrožnice glede na težke gospodarske razmere povzročila posestvom dodatno breme [Lencsés 1982: 140].

Ne glede na to, da so morali delodajalci v pogodbe vključiti podatke o bivališču, so se temu običajno izognili. V pregledanih objavljenih pogodbah je bilo malo takih: v pogodbi posestva grofa Széchenyija v Kálmánca iz leta 1926 9. in 13. točka vsebujeta: *Delodajalec mora skrbeti za pošteno nastanitev poljedelskih sezonskih delavcev. Za čistočo bivalnih prostorov morajo skrbeti delavci sami. Za razsvetljava (zjutraj in zvečer) se izroča tedensko enkrat 1 liter petroleja* [Boross 1967: 262–263].

Pogodba posestva Aladárja Ignáca v Somogyfajszu vsebuje naslednje: *v času žetve in pri drugih opravilih se morajo delavci zadovoljiti s tem, da jim posestvo da za bivanje na razpolago skednje, lope in bleve* [Boross 1967: 273].

Podatki informatorjev o bivalnih razmerah na Madžarskem za 30. in zlasti za 40. leta govorijo o postopnem izboljšanju in tudi o razlikah med posestvi. Značilni odgovori informatorjev: *V županiji Baranya smo spali v blevu, tam so bili pogradi. Imeli smo slamnjače. Rjube je dalo posestvo. Na dveh straneh smo spali, na eni strani moški, na drugi strani pa ženske.*¹⁹ *Ali: V županiji Komárom smo spali v barakah. Vsakdo je imel svojo posteljo. Rjubo pa odejo je dalo posestvo. Moški in ženske so spali ločeno.*²⁰

V Nemčiji so bile bivalne razmere v primerjavi s posestvi na Madžarskem, kakor tudi z bivalnimi razmerami sezoncev v domačih krajih, znatno boljše: *Tam so bile sobe, po 2–3 smo spale v eni sobi. Bile so postelje. Posteljnino je dalo posestvo, katero smo morali sami oprati. Celo kopalnico smo imeli.*²¹

¹⁸ Kovács Jánosné (1923), Števanovci.

¹⁹ Informatorka Donczec Istvánné (1925), Števanovci.

²⁰ Informatorka Holecz Mária (1925), Števanovci.

²¹ Informatorka Karba Józsefné (1920), Števanovci.

Drug primer govori o podobnih bivalnih razmerah: *Spali smo v eni veliki biši, kjer je stanoval tudi gospodar. Spali smo v sobah, v posteljab. Vsak tretji teden so nam zamenjali posteljnino. Bile so dekle, ki so to oprale v pralnih strojih.*²²

NAMESTO SKLEPA

Terenska raziskava o sezonskem zaposlovanju prebivalcev Števanovcev med obema svetovnima vojnama je prvi korak pri raziskovanju sezonstva na primeru južnega dela Porabja; projekt je namreč zasnovan kot večletna raziskava s posamičnimi stopnjami, ki bodo usklajene prostorsko in časovno. Posebna pozornost bo namenjena sezonskemu zaposlovanju porabskih Slovencev po spremembi političnega sistema na Madžarskem (po letu 1989/90).

LITERATURA

- Boross, Marietta
1967 Mezőgazdasági munkásszerződéssek Nyugat-Dunántúlról. *Néprajzi Közlemények* 12 (1–2): 236–307.
- Galgóczy, Károly
1855 *Magyarság, a Szerb Vajdaság s Temesi bánság mezőgazdasági statiszticája*. Pest.
- Hirnök, Katarina
1991 Slovenski poljedelski sezonski delavci v Železni županiji v 20. stoletju/Vas megyei szlovén mezőgazdasági idénymunkások a 20. században. V: *Nemzetiség – Identitás*. Békéscsaba in Debrecen: 216–222.
- Kossics, József
1828 A magyarországi Vendus-Tótokról. Objavil Csaplovics János. *Tudományos Gyűjtemény V. zv.*: 40.
- Kozar-Mukič, Marija
1984 *Slovensko Porabje / Szlovénvidék*. Ljubljana in Szombathely.
1988 *Gornji Senik / Felsőszölnök*. Ljubljana in Szombathely.
2003 Arhivski podatki o izseljevanju porabskih Slovencev pred drugo svetovno vojno. V: Lukšič Hacin, M. (ur.), *Sezonstvo in izseljenstvo v panonskem prostoru. Sosedstvo Avstrije, Hrvaške, Madžarske in Slovenije*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU (*Migracije* 4, 1): 111–118.
- Lencsés, Ferenc
1982 *Mezőgazdasági idénymunkások a negyvenes években*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Munda Hirnök, Katalin
1992 Vzroki in razvoj poljedelskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci. *Razprave in gradivo* 26–27: 238–248.

²² Informator Mesics Sándor (1919), Števanovci.

1997 Sezonstvo / Summásság. V: *Etnologija Slovencev na Madžarskem / A magyarországi szlovének néprajza 1*. Budapest / Budimpešta: 1966.

Petánovics, Katalin

1987 A zalai summásgazda. *Zalai Gyűjtemény* 26: 187–203.

Sárközi, Zoltán

1965 A summások. V: Szabó, István (ur.), *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914*. Budapest: 321–381.

SEASONAL WORK IN THE MEMORY OF THE PEOPLE OF APÁTISTVÁNFALVA

Porabje, which is situated in the southern tip of Hungary just beyond the border with Slovenia, was an area of intensive seasonal work. While previous ethnological studies focused mostly on seasonal workers from northern Porabje, this paper examines seasonal work activity on its southern rim, in the village of Apátistvánfalva/Števanovci, in the period between the First and the Second World Wars.

The reasons for seasonal work were mostly social: except for Felzöszölnök/Gornji Senik, which was the only local town with industrial plants and therefore employment opportunities, work was difficult to find. Poorer families, or those with numerous children, had to look for other means of income.

The majority of seasonal workers from Števanovci obtained work in the regions of Vas, Komárom, Baranya, and Győr. Some also went to Germany or, to a lesser extent, Austria.

New workers were recruited by foremen whose work was ordained by Decree No. 75 000, issued by the then Minister of Agriculture. On the basis of this decree employers, mostly estate owners, applied for a certificate which enabled their foreman to enlist workers; the certificate was issued by the district prefect. In Števanovci, foremen went looking for workers from house to house. Although they differed to a certain extent the memories of the Števanovci residents of the foremen were not explicitly negative. Even though foremen earned more than seasonal workers their salaries were not high enough to be able to save substantial amounts of money.

Workers were usually paid in wheat, men earning more than women. Certain kinds of work were paid in money. According to the still-preserved contracts, earnings depended upon the nature of work, gender, and age of a seasonal worker; precise amounts are unknown. Depending upon the estate, workers earned different sums of money or different kinds of food.

Even though the authorities of that time took a number of measures to arrange suitable living quarters for seasonal workers this was usually not so. Most of the measures had never been brought into effect. In comparison with the situation in Hungary, the circumstances in Germany were considerably better.

dr. Katalin Munda Hirnök

Inštitut za narodnostna vprašanja

Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, katalin.hirnok@inv.si
